

Lupta de la Bănița și retragerea pe vechia frontieră

În zilele următoare, dușmanul continuă lupta înverșunată pentru cucerirea celei de-a doua linii românești, care trebuia să-l pună în posesia Petroșanilor. Atacurile s-au dat pe șase coloane, în două direcții : una de front, de la Bănița înspre Petroșani, de-a lungul șoselei și a căii ferate ; a doua, în flancul poziției române principale, cu direcția nord-sud, cu fața înspre Lupeni și spre linia Jiului Românesc. Coloanele exercitațiilor alpini au reușit să facă o mișcare înconjurătoare a flancului român, pe la muntele Tulișa. Spre a evita înconjurarea ce-l amenința, comandantul român dădu ordinul de evacuare a Petroșanilor și de retragere pe dreapta, înspre vechile poziții de pe graniță. Cu toată presiunea dușmanului, cu toată urmărirea pe care o făcea cu automobilele sale blindate, retragerea s-a făcut cu multă îndemânare și cu puține pierderi. La 20 septembrie, trupele germane intrau în Petroșani.

Printr-o interpretare greșită a unui ordin de către comandantul Diviziei a 11-a, retragerea trupelor române s-a făcut prea înapoi, înspre Bumbesti, lăsându-se crestele munților de la frontieră slab ocupate. Inamicul profită de această ocazie și ocupă piscurile mai însemnate, precum și gura trecătorii Vulcan (Buliga) și a defileului Jiului (Surdac), împreună cu înălțimile Straja și Obârșia Merișor, care le comandă. Dată fiind importanța acestor poziții, trupele române au trebuit să dea lupte foarte violente, ca să le recucerească. În special piscul Obârșia Merișor a fost luat și pierdut de trei ori în ziua de 22 septembrie până ce, pe la ora 4 după-amiază, în urma unui atac dat cu ultimul batalion disponibil, piscul a rămas al românilor. Cu ajutorul unui detașament sosit prin marșuri forțate de la Cerna prin Baia de Aramă, s-a restabilit situația de-a lungul vechii granițe.

După nouă zile de lupte continue și sîngeroase, bătălia de la Merișor și Petroșani a luat sfîrșit. O parte din trupele inamicului au fost rechemate spre a fi întrebuințate într-altă parte. În același timp însă, comandantul Armatei I române își organiza trupele pentru a începe, la rîndul lui, o contraofensivă care, în scurt timp, avea să-l pună din nou în posesiunea bazinului Petroșani.

Bătălia de la Merișor și Bănița, cu toate că a fost pierdută de români și a adus și pierderea provizorie a terenului cîștigat, nu a fost o înfrîngere rușinoasă. Manevra de impresurare, încercată de inamic, nu i-a reușit, iar retragerea, executată la timp și cu dibăcie, a făcut ca numărul prizonierilor și prada făcută de inamic să fie absolut neînsemnate. Pentru intîia oară românii dădeau piept, pe frontul carpatic, cu cel mai puternic dintre adversarii lor și această intîlnire, cu toată inferioritatea pregătirii lor de război, nu le-a fost compromițătoare. Adversarii au ocazia să-și facă cunostință și să-și recunoască cu sinceritate calitățile și lipsurile. „Românii s-au arătat adversari curajoși și dîrzi, care știu să se folosească de cel mai mic avantaj pe care-l oferă terenul accidentat și prăpăstios al munților”, scrie K. Rossner ²⁴². „Deoarece infanteria adversă s-a apărat cu bravură, aproape în toate punctele, ea a suferit extraordinare pierderi, în special pe dealul Branului, unde a rezistat mai mult. Numeroase contraatacuri vii dovedesc că infanteristul român este un brav”, scrie Ad. Koester ¹⁴¹. Iar comandantul inamic, (generalul) (Sunkel) împărtășește generalisimului Falkenhayn, care vine să-și ia comanda supremă, impresiile sale : „Soldatul român, ca individ, nu se bate rău. Trupa română însă rezistă greu încercărilor de învăluire a flancurilor și a spatelui, ori focului concentric de artilerie, probabil pentru că, față de vădita insuficiență a conducerii, se simte fără apărare în asemenea cazuri” ⁸⁵.

A doua ofensivă a Armatei de Nord. Bătălia de la Miercurea-Ciuc

La 6 septembrie, generalul Prezan reluă mișcarea ofensivă a Armatei de Nord, pe toată întinderea frontului, spre a lua în stăpînire văile Oltului și Mureșului. Timp de șase zile, 6—11 septembrie, trupele austro-ungare au fost scoase din poziții și respinse mai departe. Cele mai importante acțiuni s-au petrecut la cele două aripi ale Armatei de Nord.

La aripa stîngă trupele române au atacat Miercurea-Ciuc, cel mai important centru al secuimii. Orașul a fost atacat în mod învăluitoare pe la nord de Grupul Ghimeș, de front de Grupul Uz, iar de la sud trupele Grupului Oituz, pornind dinspre Tirgu Secuiesc, au trecut Oltul și l-au atacat din flanc și din spate. Lupta a fost vie și orașul puternic bombardat. Spre seară dușmanul a părăsit orașul; românii însă nu l-au ocupat, deoarece artileria dușmană trăgea asupra lui. Ei au rămas la anteposturi, în marginea orașului iluminat de incendiile provocate de bombardamentul artileriei apărătorilor și de focurile bivuacurilor de pe dealurile înconjurătoare. A doua zi, lupta a reînceput. În fața mișcării de învăluire la cele două aripi dușmanul a început retragerea, după ce a devastat orașul și s-a retras la Vlăhița. Miercurea-Ciuc a fost ocupată de români la 8 septembrie. La atacul Miercurei-Ciuc a murit de moarte cea mai aleasă a eroilor căpitanul poet N. Vulovici. Unul din rasa poezilor soldați, a lui Koerner și Petöffy, pe care dacă nu i-a egalat în geniu poetic, desigur că nu le-a stat înapoi ca simțire și avînt. El a căzut pe cînd comanda o companie din batalionul de avangardă a Regimentului 15 Războieni, lovit de un glonț în frunte. A murit de moarte pe care a dorit-o și a chemat-o în versurile sale vitejești:

„De-o fi să mor, — tu Doamne, dă-mi — o moarte vitejească,
Un glonte-n floarea din chipiu — în lupte mă izbească !
Nu vroi să mor pe căpătîi, — cum mor toți nevoiași,
Pe-oțele ori pe-un mușuroi — adorm de veci ostași !

Schilavu-mi trup înfășurat — în pinza tricoloră,
Mi-l plîngă trîmbițașii mei — nu mamă. nu suroră...
Cu coif, cu armele gătit — un mire-ales de moarte —
Nu cioclii pe grumazul lor : soldații să nră poarte !”

La aripa de nord, un detașament de trupe ale Diviziei a 14-a, scoborînd pantele Munților Gurghiului, au atacat Toplița, scoțînd pe dușman din toate pozițiile lui, foarte bine întărite, fără ca artileria să poată interveni. La venirea serii, ungurii dau foc fabricilor de cherestea din oraș, aruncă în aer podurile și se retrag în direcția Călimănel. Detașamentul a pus stăpînire solidă pe ieșirea spre est a defileului Mureșului, aruncînd pe dușman spre interior, apoi l-a urmărit pas cu pas, prin defileu, ocupînd și coama ce desparte șesul Miclăușului — bazinul superior al Mureșului — de bazinul mijlociu.

În același timp, trupele Detașamentului Bicaz și Brigada a 4-a mixtă, operînd între cele două aripi, au pătruns în defileul Gurghiului și ale Tîrnavei Mici, care străbat cel de-al doilea perete muntos, al Gurghiului și Harghitei, împingînd trupele inamice spre est și acoperînd astfel concentrarea Diviziei a 8-a, care se făcea la spatele lor, în regiunea Bicaz. La 7 septembrie, orașul Gheorgheni a fost ocupat de români.

Trupele dușmane, incapabile de rezistență, erau pe punctul de a fi aruncate peste a doua barieră muntoasă în șesul Mureșului. În fața acestei primejdii, von Arz trimite toate trupele disponibile ce-i sosiseră în zonele de

să-l respingă spre vest. Pierderile în morți și răniți ale dușmanului sînt foarte mari, în special la regimentul 18 husari și 263 de infanterie din Divizia a 76-a, trimis grabnic în ajutor; Batalionul Kühl din acest regiment e distrus. Românii au luat și 200 de prizonieri. Inamicul se oprește un moment pe crestele împădurite de la vest de cele două Porumbace; e atacat însă din nou și respins spre Olt și Racovița, unde e primit de trupe din Divizia a 76-a germană, care aleargă să salveze situația.

S-au distins în aceste lupte regimentele 6 vînători și 21 infanterie, care au luptat cu o ardoare și curaj, vrednice de bunul nume al oșteanului român. În fruntea soldaților, ofițerii au dat exemplul cel bun, jertriindu-și cu eroism viața. Colonelul Iacobini, șeful statului-major al diviziei, a căzut pe cînd conducea la asalt Regimentul 6 de vînători, cu chipiul în mina dreaptă ridicată, zece pași înaintea liniei trăgătorilor. Maiorul Porumbaru a căzut, de asemenea, în ploaia de focuri de mitraliere, pe cînd înainta în rînd cu trăgătorii, cot la cot cu ei.

Din nenorocire, eroismul trupeii nu a fost de nici un folos. Ordinul de retragere a ajuns în sfîrșit comandantului. Din plină victorie, vitejii soldați trebuie să fie retrași. Coloana din stînga Oltului, rămasă descoperită, prin retragerea coloanei de la nord, săvîrșită la timp, începe la rîndul ei retragerea pe același drum pe care venise; noaptea se oprește pe linia Viștea de Sus-Drăguș. Din cauza repeziciunii cu care a trebuit să se facă retragerea, trupele n-au putut să ia cu ele bateria capturată. A doua zi, Divizia a 4-a ocupă linia Cincu Mare-Făgăraș cu fața spre vest. Victoria română de la Porumbacu, cu toată strălucirea ei, a fost nulă ca importanță strategică. Ea venise prea tîrziu ca să poată înrîuri asupra soartei bătăliei de la Sibiu. Ea n-a putut nici măcar împiedica regruparea Armatei a IX-a germane, care se opera la spatele perdelei de cavalerie. La 1 octombrie, această regrupare era terminată. Falkenhayn putea să înceapă ofensiva împotriva Armatei a II-a române.

Lupta de la Bărcuț—Moha

Zilele de 30 septembrie și 1 octombrie sînt zile posomorite. Cerul e noros, o ploaie subțire și rece cade într-una. Sol-

dații trebuie să frămînte noroaiele drumurilor și potecilor, făcînd marșuri lungi și obositoare în executarea mișcărilor de regrupare a Armatei a II-a. Și această regrupare, vai, însemnează retragerea. Tulbure e și dispoziția sufletească la cartierul armatei, mîhnite sînt și sufletele ofițerilor și soldaților decepționați. Trupele Diviziei a 3-a au trebuit să facă o noapte și o zi întreagă marșuri forțate, retrăgîndu-se prin Rodbav și Cincu Mare, apoi să ocolească pe la spatele Diviziei a 6-a, pentru a lua poziție la dreapta acestei divizii, între Jălișteat și Bărcuț. La aripa dreaptă a armatei Divizia a 2-a de cavalerie, căreia i se alipește și Brigada a 3-a de călărași, e atașată operativ Armatei a II-a. Ea trebuie să atace spre Meșendorf, la sud de Cristur, spre a cădea în spatele dușmanului. Avangarda diviziei e atacată în defileul păduros de la Rodeș de dușman cu infanterie și artilerie. Grosul diviziei trebuie să-și schimbe direcția și merge prin Homorod și Cața la Rupea. Brigada, nepuțindu-se lega cu divizia, rămîne la Fișer.

Marele Cartier comunică Armatei a II-a că orice acțiune ofensivă este de-acum interzisă; nici o trupă de ajutor nu se mai poate trimite pe Frontul de Nord. Toată atenția e acum concentrată pe Frontul de Sud, unde se pregătește lovitura de la Flămînda.

Retragerea Diviziei de cavalerie a produs un gol mare între Armata a II-a și Armata de Nord. Nici o trupă care să-l umple. Inamicul ar putea să se strecoare pe aci și să amenințe principala cale de comunicație cu Brașovul, care trece prin Rupea și Hoghiz. Retragerea e deci inevitabilă. De două zile, ea ispitește spiritul din ce în ce mai mult ca o obsesie. În fața insuccesului ofensivei, trebuie ocupată o puternică poziție defensivă, în care armata să aștepte reintoarcerea ocaziei priincioase. Actualele poziții, prea mult desfășurate și expuse, cu dreapta în aer, cu stînga insuficient protejată, nu erau sigure. Marele Cartier admise propunerea generalului Crăiniceanu de a retrage Armata a II-a pe malul stîng al Oltului, ocupînd solid toate comunicațiile ce duc spre Brașov. Mișcarea de retragere trebuia să înceapă în dimineața zilei de 2 octombrie; Divizia a 3-a, în regiunea Bărcut, va proteja retragerea.

34 RCST - MOHA

La dușman, pregătirile de reîncepere a mișcării ofensive erau aproape pe sfîrșite. La 2 octombrie, Falkenhayn trebuia să pornească spre Brașov cu armata Staabs. Însă situația de la stînga sa îl neliniștea. Arz nu putea rezista loviturilor lui Prezan și era în continuă retragere. Că această retragere se făcea în Valea Mureșului de nord sau a Gurghiului, lucrul nu alarma prea mult pe comandantul Armatei a IX-a. Retragerea aripii drepte a lui Arz, în regiunea Tîrnavei, prezintă însă un pericol grav; ea putea să-i stînjenească mișcarea spre est. Pentru a împiedica aceste retrageri fatale care-i păreau a fi mai mult efectul unei slăbiciuni de comandament, decît dictate de vreo necesitate tactică, Falkenhayn ceru și reuși să obțină în ziua de 1 octombrie de la Marele Cartier austro-ungar de la Teschen, concentrarea tuturor trupelor din Transilvania sub o comandă unică. Astfel, armata Arz trece sub comanda lui Falkenhayn „în vederea unei concentrări pentru atacul decisiv”. De altfel și pînă acum, colaborarea lui Arz cu Falkenhayn era foarte strînsă și generalul austriac primea și executa toate sugestiile autoritarului său camarad. Dispozițiile lui Falkenhayn, pentru ziua de 2 octombrie, erau: la stînga, Arz să reziste cu orice preț în regiunea Sighișoarei, împotriva împingerii românilor la centru, Morgen să pornească ofensiva cu Divizia a 89-a și, dacă-i va fi posibil, și cu a 71-a; el va înlesni cu aceasta acțiunea principală a lui Staabs care, la dreapta, va începe marșul ofensiv de la Sibiu cu direcția Făgăraș-Brașov. Mișcarea ofensivă a lui Morgen în direcția sud-est provoacă o ciocnire violentă cu trupele diviziilor 3 și 6 române în regiunea Bărcut. Soldații Diviziei a 3-a, mărșăluind cu greutate pe drumuri noroioase și desfundate, cu podețele stricate, pe frig și ploaie, ocupaseră în dimineața zilei de 2 octombrie cu Brigada a 5-a, la dreapta, Moha, iar cu Brigada a 6-a, la stînga, Bărcut. Avanposturile brigăzii ocupau dealurile La Furci, La Cîrși și La Dumbrava. În prelungire, Brigada a 12-a din Divizia a 6-a ocupa dealurile Hula. Cincului spre nord-est, în direcția Cincu Mare.

Dimineața, inamicul a îndreptat un puternic bombardament cu artilerie grea și de cîmp, asupra pozițiilor românești de pe dealuri. La 11,30, socotind pozițiile române distruse, infanteria a pornit la atac. Dar Brigada a 6-a română s-a desfășurat în masă, s-a repezit asupra dușmanului și, în luptă corp la corp, l-a aruncat înapoi în pozițiile sale inițiale. Soldații Brigăzii a 5-a au atacat la nord-vest de Moha, respingînd și aci pe adversar. Dușmanul a reînceput atunci bombardamentul artileriei sale, care a tras pînă la ora 8 seara, întrerupînd din cînd în cînd numai pentru a da atacuri. Soldații Diviziei a 3-a, care pentru înția dată întilneau artilerie grea, au suportat bombardamentul cu bărbăție, au respins singeros toate atacurile și au făcut cîteva sute de prizonieri.

La aripa stîngă soldații Brigăzii a 12-a, în poziție pe dealul Morii de Vint, au fost bombardați violent de artileria grea, de la 7,30 dimineața pînă la 2,30 după-amiază, cînd berlinezii generalului Lüttwitz porniră la atac. Treaba le merse însă prost. Soldații regimentelor „Cantemir” și „Siret”, împreună cu ai Regimentului 3 de vînători, așteaptă liniștiți apropierea coloanelor dușmane. Deodată ei sar din adăposturile lor improvizate și într-un iureș năpraznic, în sunetele goarnelor și în strigăte de Urra! se aruncă la atac cu baioneta, fără să-și mai prepare atacul prin focuri. Îndirjirea românilor e mare; soldații Regimentului „Cantemir” au de răfuit socoteala de la 29 septembrie. Dușmanul oscilează, dă înapoi, și începe să fugă în dezordine. Comandantul german vede situația și trimite trupe noi dinspre Mesteacăn; dar artileria brigăzii române vecine e înștiințată, le ia sub focul său violent și le împrăștie. Românii încep urmărirea pe toată linia. Dușmanul încearcă să se mențină pe înălțimea dominantă a regiunii, la Dumbrava, cota 706, dar e azvirlit și de acolo. El trebuie să se retragă cîțiva kilometri, pînă la linia Hirtibaciului, de la Iacobenii pînă la Brădeni, abandonînd în mîinile românilor sute de prizonieri, grămezi de arme și muniții. Cu greutate, românii care se aventuraseră prea departe în urmărire, sînt rechemăți înapoi prin semnale de adunare. De la armata Schmettow se trimite diviziei germane în derută Regimentul 8 de Landwehr, care încearcă o întoarcere a aripii stîngi române, prin Merghindeal și Toarcia; încercarea e oprită de tunurile artileriei Diviziei a 4-a, care se găsea la Cincu Mare. La dreapta românilor, Divizia a 71-a austro-ungară, din grupul Morgen, reținută de alte trupe române, n-a putut interveni în ajutorul tovarășei sale; ea n-a ajuns pe teatrul luptei decît noaptea, tirziu.

Pe cer norii se adună din ce în ce mai groși. ploaia se îndesește, seara cade repede. Lupta încetează; românii nu mai urmăresc.

Falkenhayn și Morgen recunosc, și unul și altul, că situația grupului este foarte critică: „Dacă românii și-ar continua presiunea mai departe, grupul nu s-ar putea menține pe poziții, ci ar trebui să se retragă în regiunea muntelui Hirtibaciu și lipsită de drumuri, dintre Hirtibaciu și Tîrnava Mare”⁸⁵. Ar fi un dezastru: aceasta ar însemna ruinarea planului de ofensivă al lui Falkenhayn. Din fericire pentru dușman seara, la ora 6, armata română primise ordinul să rupă lupta și să înceapă retragerea spre Olt. După lipirea repede de dușman nu s-a putut face fără pagubă. Raniții, împrăștiați pe cîmp, n-au putut fi culeși cu toții; patrulele, detașamentele de flanc, n-au putut fi găsite pe întuneric și vestite, sau n-au putut să-și regăsească la timp unitățile. De aceea, inamicul i-a putut găsi pe cîmp și face un număr de prizonieri din Divizia a 3-a. Astfel, o fatalitate crudă ne-a făcut și la Bărcuț, ca și la Porumbacu, să nu ne putem folosi de victoriile noastre. „Românul nu urmărește niciodată bătăliile sale victorioase pînă la decisivă” — scrie un istoric german⁸⁶. Comandanții germani respiră ușurați: ei însiși au sinceritatea să recunoască că nu ajutoarele proprii, ci retragerea armatei române i-a salvat din situația aproape disperată în care îi aruncase victoria română.

A patra ofensivă a Armatei de Nord. Bătălia de la Praid-Sovata

În același timp cu Armata a II-a, începuse mișcarea ofensivă și Armata de Nord, cu direcția spre vest și cu aceeași misiune: amenințarea căderii în spatele Armatei a IX-a germane, spre a ușura situația Corpului de Olt, prins în bătălia de la Sibiu. Pentru Armata de Nord, această ofensivă mai avea și o altă importanță. În urma celor trei ofensive succesive victorioase, Prezan stăpînea șirul

vins din toate părțile; grenadele, semănătoare de moarte, izbesc în rindurile lor. Atunci asaltul se oprește, ei se aruncă în cimpurile de porumb, se poticnesc, cad. Cîți pot să scape nevătămați dincolo de linia grozavă? Încă de două ori pornește la asalt infanteria românească cu un eroism vrednic de admirație, în amîndouă rindurile zadarnic”⁵⁰.

Inamicul își concentrează atacul în marginea de nord a Brașovului și în orașul însuși; trupele diviziilor 4 și 21 pierd din ce în ce mai mult teren; Divizia a 4-a pierde și opt tunuri; Divizia a 3-a își schimbă poziția, face o convergență spre stînga; ea luptă acum cu fața spre sud-est. Din Brigada a 12-a română, numai Regimentul 11 „Siret” își continuă lupta la aripa dreaptă spre Bod; Regimentul 12 „Cantemir” aleargă spre stînga, traversează cîmpia goală și neadăpostită dintre șoseaua Prejmer—Brașov și Sînpetru—Brașov, măturată de rafalele artileriei dușmane. Un divizion de obuziere îl însoțesc. Soldații resping pe dușmanul ce înaintase pînă în marginea Brașovului și recuceresc tunurile pierdute de Divizia a 4-a.

Lupte înverșunate se dădeau și în orașul însuși. Dușmanul cobora pantele dealului Stejeriș, și înainta de-a lungul Scheiului. Mitraliere instalate pe înălțimi, ascunse prin poduri și pe acoperișuri de case, prin turla de biserică, împrăstie moartea în rindurile soldaților români, care luptă cu îndîrjire, dar trebuie să se retragă pas cu pas. Spre seară, ceea ce nu reușise să facă lupta dreaptă, cu toată extraordinara desfășurare de artilerie, reușește să îndeplinească manevra ocolitoare. Grupul lui Morgen ajunge în sfîrșit pe teatrul de bătălie și cade în flancul și în spatele aripii române de nord. Divizia a 89-a germană, înaintînd de la Feldioara prin Bod, atacă la nord de Sînpetru în flanc trupele Regimentului 11 „Siret”, pe cînd, în spate, avangardele Diviziei a 71-a austro-ungare soseau la Araci. Față de mișcarea de învăluire a inamicului, retragerea românilor se impunea. Glorioasa falangă de eroi își făcuse cu prisosință datoria.

Regimentul 21 ocupă poziția de la Dîrste și acoperă retragerea resturilor Diviziei a 4-a spre Predeal—Bușteni. Diviziile 3 și 6 se retrag prin văile Tărlungului și Buzăului. Cîmpia din marginea de miazănoapte a Brașovului este o veche martoră a vitejiei românești. Cu mai mult de trei veacuri în urmă, la 7 iulie 1603, chiar în marginea Brașovului vechi, oastea românească, condusă de Radu Șerban Voievod nimici, pînă la cel din urmă om, oastea ungurească a craiului ardelenesc Moise Székely. Capul craiului, purtat în vîrf de suliță pe ulițele Brașovului, fu apoi bătut în cuie pe porțile Făgărașului, în semn de răzbunare pentru mișeleasca ucidere a lui Mihai Viteazul, petrecută cu doi ani mai înainte. Opt ani după aceasta, în iulie 1611, Radu Șerban bătea din nou mîndra oaste a noului crai al Ardealului, Gabriel Báthory, între Sînpetru și Brașov, exact pe locurile unde, cu trei sute cinci ani mai tîrziu, urmașii oștenilor Basarabului vor smulge admirația dușmanului.

Sîngele românesc al mai multor generații a înroșit pămîntul Ardealului.

Tranșeea morții de la Bartolomeu

În cursul sfortărilor făcute de germani ca să pătrundă în oraș prin partea de nord-vest, s-a întîmplat unul din episoadele cele mai dramatice ale războiului. Toți vizitatorii Brașovului cunosc gara Bartolomeu, gara cea mică a Brașovului vechi — cartierul de nord-vest al orașului — de unde se ia trenul pentru Codlea, Făgăraș și Sibiu, pentru Rîșnov și Zărnești și pentru frumoasele locuri de vilegiatură și excursii din tinutul Branului. E la capătul Străzii Lungi, lîngă vechea biserică a Sf. Bartolomeu.

În dreapta gării, o companie din Regimentul 24 Tecuci ocupase taluzul călferate, pe care-l transformase în tranșee, apărind șoseaua din față și strada din spate împotriva atacurilor dușmane care veneau dinspre nord, de la Stupini, căzînd aproape perpendicular pe linia ferată. Erau 168 de oameni cu o mitralieră, înșirați pe o lungime de aproape 200 de metri. Dușmanul, ținut în respect de la distanță, nu s-a putut apropia toată ziua de 7 și a doua zi la 8 octombrie. În focul luptei, absorbiți de ceea ce se petrecea în fața lor, oamenii nu băgară de seamă că stînga rămăsese descoperită, că nici o trupă amică nu-i mai apăra din această parte. Patrula inamică descoperind acest punct slab. Și puțin după aceasta, un detașament german cu două mitraliere se strecura în tăcere într-o magazie ruinată și părăsită a gării, lină tranșeea românească și-și așeza mitralierele lîngă fereastra cu geamuri sparte a magaziei. Tevile mitralierelor aveau în fața lor, la cinci metri depărtare, tot șirul lung al trăgătorilor români. Alți soldați dușmani, cu grenade de mînă, se așezară în spatele poziției românești. Românii nu simțiră nimic. Zgomotul luptei și întinericul ce se cobora spre seară acoperiră toate preparativele dușmanului. Deodată, o comandă scurtă. Mitralierele încep tăcănitul lor sinistru. Pe taluz, un strigăt de spaimă. Oamenii sînt culcați la pămînt ca spicele sub seceră. Cei care reușesc să scape de sub focul nemilos al mitralierelor, sînt doborîți de grenadele celor din spate. Totul a ținut două-trei minute. Și liniștea deplină a morții s-a întins peste cele 168 de cadavre ce acopereau taluzul. „Compania moartă zace acum în tărîna din marginea drumului. Om lîngă om, stau acolo, așa cum au căzut în ziua luptei, sub focul năpraznic al mitralierelor, cu expresia celei mai grozave spaima pe fețele lor galbene ca ceara și cu mîinile întinse, ca și cum ar fi vrut să se apere de napasta ce-și întindea ghearele spre ei”. Corespondentul german își încheie povestirea impresiilor cu presupunerea: „Poate că chiar mîine se va pune în acest loc o cruce făcută din scindură, cu inscripția: «aci se odihnește o companie românească»”. Corespondentul străin s-a înșelat pe jumătate. Nu o biată cruce de scindură, vremelnică și sfioasă pomenire de neam învins și umilit, va fi semnul de cinstire al martirilor mișeliei germane. Căci este o mișelie a ucide o trupă înconjurată care, după toate legile războiului, trebuia făcută prizonieră. Ci pietatea recunoscătoare a unui neam învingător a prefăcut tranșeea morții de la Bartolomeu într-unul din cele mai impresionante lăcașuri de veci ale eroilor. Printre brazde de flori și poteci îngrijite, o aliniere de morminte de piatră și un monument impunător, arată vizitatorilor înduioșat locul unde și-a dat sufletul și unde zac osemintele companiei jertfite. La un loc cu ele au fost așezate rămășițele eroilor căzuți pe Cîmpia Sînpetrului. Jertfa lor n-a fost zadarnică. Ea a prețuit greu cu care am răscumpărat pămîntul robilor de veacuri al fraților noștri. Sufletele de mucenici ale soldaților căzuți la Sînpetru și la Bartolomeu vor străjui de-a pururi în jurul Brașovului românesc!

Căderea Brașovului

În timpul nopții, Brașovul este evacuat cu totul de armata română. Generalul Crăiniceanu e înlocuit de la comanda Armatei a II-a prin generalul Averescu, care revine astfel din nou în fruntea acestei armate, cu misiunea să apere intrările de nord ale defileelor. Generalul găsește însă trupele deprimare și de dezorganizate, iar pozițiile pe care trebuia să le ocupe sînt sub bătaia artileriei grele dușmane: el dispune retragerea în defilee, pe o linie Giuvala—Postăvaru—Piatra Mare—Valea Buzăului ardelenesc. Dar linia nu poate fi menținută. Chiar în dimineata zilei de 9 octombrie, Falkenhayn trimite diviziile sale în urmărirea trupelor române, pe toate direcțiile lor de retragere. O coloană înaintează pe valea Ghimbășelului, cu intenția de a ocoli Postăvaru; artileria grea

Comandantul Regimentului 84 infanterie, locotenent-colonel Popovici Gheorghe, a adunat și luat sub comanda sa un număr de ostași cu care a pornit-o spre est, pe lângă malul Dunării, spre a forța trecerea spre Silistra. Călare și cu drapelul regimentului său desfășurat, el și-a găsit moartea în fruntea ostașilor pe care-i comanda. O vedetă a flotei, nr. 6, „Nicolae Ioan”, se strecoară pe lângă capul ostrovului Cusui și deschide focul cu tunul și cu mitraliera asupra cuibului de mitraliere dușman care, în apropierea malului, tăia drumul retragerii. Vedeta concentrează asupra ei focul dușman, ambii ofițeri și jumătate din marinarii vedetei cad, dar dușmanul e gonit. Parte din coloana română se scurge spre Silistra, iar vedeta, ciuruită de proiectile, se poate retrage în josul apei.

Cîțiva ofițeri de artilerie au refuzat să-și părăsească ori să-și predea bateriile și și-au adunat tunurile, scăpate din pozițiile ocupate de bulgari, în marginea de vest a orașului. Aci, colonelul Grigorescu Atanasie, comandantul Regimentului 5 obuziere, a organizat o ultimă rezistență, sub forma unui *reduit*, sprijinit în dreapta pe cazărmiile Șeremet, iar în stînga pe Dunăre, făcînd față spre sud și est. Susținuți de cîteva unități slabe de infanterie, în special de resturile batalionului 80 de infanterie, cei din urmă apărători ai Turtucaiei au tras pînă cînd au sfîrșit toată muniția. Colonelul Grigorescu, grav rănit, a căzut prizonier în mîna bulgarilor și a murit într-un spital din Sofia. Căpitanul Feraru, comandantul unei baterii grele, trage cu tunurile pînă cînd puhoiul dușman năvălește în baterie, trage apoi cu revolverul, iar ultimul glonț și-l descarcă în tîmplă, căzînd mort pe unul din tunurile sale. Alți ofițeri, locotenenții Ioachimescu, Curtovici fac la fel. Locotenentul Constantinescu Toma, fiul generalului cu același nume, susținuse apărarea centrului nr. 1 cu bateria sa, pînă cînd, încadrat și bombardat violent de artileria grea dușmană, care i-a distrus două tunuri, a rămas numai cu celelalte două. Pe acestea le scapă din vîrtejul de foc și cu multă greutate le aduce în *reduit*. Ajutat de un plutonier și de cîțiva soldați cu o mitralieră, Constantinescu trage, pînă ce bulgarii ajung la cîțiva metri de tunuri. Somat să se predea, el refuză, trage de la gura țevii în năvălitori și, în cele din urmă, cade masacrat de baionete.

O catastrofă națională

Bătălia de la Turtucaia se sfîrșise. O adevărată catastrofă militară însingurată, la o săptămînă de la intrarea noastră

în război. Orașul întărit Turtucaia căzuse în mîna dușmanului după cinci zile de luptă. (480) de ofițeri și (23 000) de soldați erau făcuți prizonieri; 100 de tunuri, 62 de mitraliere și o imensă pradă, erau trofeele inamicului. Din întreaga garnizoană au scăpat vreo 2 000 de oameni, peste Dunăre, înot sau pe ambarcații și vreo 3 500 în grupe rătăcite, spre Silistra. Din armament, au scăpat numai tunurile bateriilor din ostroave și de pe maluri, care au fost evacuate prin bravura personalului lor marinăresc. E drept că și pierderile inamicului au fost grave. Cifrele oficiale date de el sînt: 199 ofițeri și 7 773 soldați bulgari, morți sau răniți. Marea majoritate a pierderilor a fost în sectorul Daidir. Astfel, pierderile dușmanului s-au urcat pînă la aproape 25 la sută din efectivul său. Pierderile sîngeroase ale românilor au fost de 160 de ofițeri și 6 000 soldați, morți și răniți.

Ca după toate catastrofele, spiritul încearcă să găsească cauzele care pot să explice producerea dezastrului. Rivalități profesionale sau politice, chestiuni personale vin să complice și să îngreueze cercetarea obiectivă a tristului adevăr. Cea dintîi cauză ar fi fost fatala concepție primitivă, de a închide o trupă numeroasă într-o cetate izolată, avînd în spate un fluviu lat care o

armate : recruții, răniții, materialul de război, parcul de locomotive și vagoane și tot ce se decisese a se evacua din București și din celelalte centre, tot ce era trebuincios reconstituirii puterii noastre militare, care mâine va fi chemată din nou la lupta pentru cinstea și salvarea țării.

Rămăseseră în urmă, în țara părăsită, printre mormanele de ruine, 50 000 de morminte, semn al eroismului și al împrejurărilor nenorocoase în care și-a făcut datoria soldatul român !

Nu există cifre precise asupra pierderilor în morți și răniți ale armatei noastre în campania din 1916. O publicație oficioasă²⁴⁵ indică cifrele aproximative de 50 000 de morți și 80 000 de răniți. Pentru prizonieri, avem datele oficiale publicate de Oficiul Central al Prizonierilor aflați la Puterile Centrale, la 1 februarie 1917. La această dată se găseau ca prizonieri români :

	Ofițeri	Soldați
La germani	202	9 955
La austro-ungari	542	37 765
La bulgari	789	27 718
La turci	3	2 909
Total	1 536	78 347

La acest total mai trebuie adăugați prizonierii aflați în lagărele și spitalele din teritoriul ocupat și încă neevacuați. Între 1 ianuarie și 21 martie 1917 erau în lagărele de prizonieri din România — după datele oficiale germane — 31 842 soldați români, împărțiți în șapte centre principale și 33 centre secundare. Probabil că o parte din aceștia se găsesc cuprinși și în cifrele de mai sus. Total : 111 725 prizonieri, ofițeri și soldați. Sintem, așadar, departe de cifrele fantastice servite zi cu zi de comunicatele germane, în scop de reclamă și de intimidare [14].

NOTE

- [1] Trupe germano-bulgare au forțat Dunărea la Zimnicea, la 10/23 noiembrie 1916.
- [2] Trupe franco-sirbe de pe frontul de la Salonic au ocupat Monastirul la 19 noiembrie 1916.
- [3] Brand, aruncător de mine.
- [4] H. A. Brialmont, general belgian, unul dintre adepții teoriei cetății care „domină teatrul de război”, inspirator al marilor construcții de cetăți în Belgia.
- [5] Mari cetăți din Belgia, la a căror construire generalul H. A. Brialmont a avut o contribuție hotărâtoare, cucerite de germani încă în campania din 1914, prin utilizarea tunurilor Krupp de mare calibru — una din « surprizele » germane din război.
- [6] Cetăți din Franța, și din teritoriile poloneze stăpinite de austrieci, cucerite de germani sau ruși în campaniile din anii 1914—1915.
- [7] Referire la Mihai Viteazul și victoria sa de la Călugăreni din 13/23 august 1595.
- [8] „Români... aici...”
- [9] În marea bătălie de la Waterloo, localitate la sud de Bruxelles, din 18 iunie 1815, dintre francezi și o armată anglo-prusiană — din coaliția europeană antifranceză —, Napoleon Bonaparte a suferit înfrângerea decisivă, care a antrenat pierderea definitivă a tronului imperial al Franței. Absența de pe cimpul de luptă a corpului de armată comandat de generalul Grouchy a jucat un rol hotărâtor, dezastruos pentru Napoleon.
- [10] Oureq și Marba — cursuri importante de apă în Franța de nord-est, care în august-septembrie 1914, în cursul marii ofensive germane pe direcția Paris, au jucat un rol important în dispoziitivul de apărare francez din fața capitalei Franței. De altminteri aici s-a dat bătălia decisivă pentru Paris și Franța și tot aici, după eșec, germanii au început marșul lor „război al iluziilor”, ce se va încheia cu dezastrul din noiembrie 1918.

înzecească puterile, să lupte și cu boala și cu lipsa de mijloace de pază. Și ei merg, eroici, la datorie, ca să apere cu știință viața acelor care apără țara cu arma. Ca și ei, trebuie să lupte; ca și ei, cad în luptă.

Căci, ce era fatal să se întâmple, s-a întâmplat: moartea a început să secere pe medici. Sint regimente unde au mers șapte, opt la rînd, la moarte sigură. Floarea corpului medical a plătit cu viața devotamentul pentru îngrijirea aproapelui. Două sute cincizeci de medici, a opta parte a corpului medical al țării au pierit și, alături de ei, o mie de sanitari, umili și necunoscuți eroi ai datoriei. Din acest palmares al gloriei, se cuvine să alegem numele citorva dintre cei mai cunoscuți. Dintre șefii de mari unități sanitare au murit colonelii medici: Andreescu V., Bălțeanu, Dumitrescu-Mumuianu ș.a. Din zece membri ai comisiilor medico-militare s-au îmbolnăvit cinci și au murit trei: generalul Buță, colonelul Vereanu și colonelul Papadopol, directorul Institutului Medico-Militar. A murit doctorul Botescu, care renunțase la prerogativele de deputat, pentru a fi acolo, unde inima sa caldă și munca sa prodigică găseau suferințe de alinat; el s-a sustras de la patul bolnavilor numai o dată, pentru ca să meargă la o ședință a Camerei, ca să facă acolo apologia meritată a corpului medical. A murit inspectorul sanitar Popescu-Azuga, un cugetător și literat. Și cîți alții: profesorul de universitate Felix, Giani, Virgil Popescu, Zigura, Vișoiu-Cornățeanu, Medigreanu, Uscatu, medicul ardelean Perțea ș.a., ș.a.... În marea carte de aur a jertfelor eroice, care au pregătit înălțarea neamului românesc, se cuvine să fie cinstită și pagina de contribuție adusă de corpul medical al țării.

Necazurile colaborării româno-ruse

Starea de spirit a autorităților și a populației, mai ales a aceleia refugiată din Muntenia, era în lunile decembrie și ianuarie foarte deprimată. Frontul de rezistență nu era consolidat. „Comunicatul de seară”, care se striga seara pe ulițele Iașilor, aducea vești din ce în ce mai rele. Țara românească se micșora mereu: Buzău, Rîmnicu Sărat, Brăila, Focșani, cădeau rînd pe rînd în miinile inamicului. Trupele ce soseau, retrase de pe front, erau într-o stare mizerabilă. Ofițerii aveau moralul zdruncinat; unii — și dintre cei bravi, care stătuseră luni întregi în linia de foc — își exprimau pe față regretul că nu au căzut prizonieri ca să scape de mizerii. Tifosul exantematic începuse să facă ravagii în rîndurile armatei și ale refugiaților. Puținele gazete care ieșeau, aveau coloanele pline de necrologuri. Pentru a mări tristețea obștească, o catastrofă de cale ferată, întimplată la Ciurea, lângă Iași, cea mai îngrozitoare care s-a petrecut vreodată în țara noastră, făcuse citeva sute de victime, aruncînd doliul și jalea în populația dezolată și abătută.

O neliniște începea să cuprindă populația română, din cauza rușilor. Ajutorul rusesc, atîta vreme dorit și cerut, fără să vină la timp, devenea acum din ce în ce mai apăsător și mai îngrijorător. Erau acum pe teritoriul Moldovei cam la o jumătate de milion de trupe luptătoare, tirînd după ele un număr egal de trupe de etape, servicii, spitale etc. Această mulțime de un milion de oameni care inunda țara, forfotind prin toate orașele și satele, înghesuind și dislocînd pe români, manifesta pe față anumite intenții. În Iași rușii cumpărau case, ori închiriau apartamente pe cinci ani. În Delta Dunării, au desființat autoritățile române, au arestat pe toți jandarmii, au cerut evacuarea populației române, lăsînd pe loc numai pe lipoveni, au instalat un vast „serviciu hidro-tehnic”, care de fapt a pus stăpînire pe întreaga Delta, măsuri care dădeau de bănuît intenția de a pune în practică vechiul plan politic de stăpînire a gurilor

Cînd soldații se întorc pe front, după stagiul de refacere, mai încrezători în ei și în viitor, ochii lor fixează cu mai multă dragoste dealurile înverzite, ce se pierd spre miazăzi în zarea albastră și pomii, ce-și răsfată florile albe și roze în lumina soarelui vesel de primăvară. Iar în sufletele lor, cuprinse de minie, se aprinde, odată cu dorul de căscioara părăsită, și setea de luptă cu vrăjmașul care a adus prăpădul și jalea în țară și s-a pus barieră între ei și satele lor. Întăriți la trup și la minte, conștienți de datoria și de interesul lor, care e și al țării, soldații sînt gata la luptă, la vitejie, la minuni...

Și pe cînd în armata rusă aliată încep să se arate îngrijorătoare semne de dezagregare morală, armata română, renăscută, însuflețită de un luminat patriotism, așteaptă cu nerăbdare să reîntre în foc. Zadarnice sînt toate șoaptele și îndemnurile agitatorilor: contagiunea revoluționară nu atinge pe soldatul român. El rămîne indiferent atît la încercările de corupție ale tovarășului rus, cît și la ale dușmanului german care de peste linia frontului vrea să-l imbie la vorbă și-i arunce pachete cu ziare și manifeste descurajatoare. Avîntul lui războinic, voința lui de a se măsura cu dușmanul, a-l înfrînge și a-l goni de pe pămîntul țării cresc, cu cît el simte că ceasul decisiv se apropie*.

Misiunea franceză

La reorganizarea armatei române a contribuit, în cea mai mare măsură, misiunea militară franceză. Sosită în țară în mijlocul dezastrelor campaniei din 1916, ea n-a avut răgazul, nici puțința unei activități care trebuia să fie mai mult de pregătire și organizare, decît de conducere. Totuși, înțeleptelor ei sfaturi datorăm multe din măsurile de precauție luate de guvern și de comandamentul armatei, în special organizarea evacuării și salvarea resurselor puterii noastre armate. Dar odată în Moldova, începe marea operă de care misiunea și-a legat numele și care a înscris Franța pentru veșnicie în cartea recunoștinței neamului nostru.

După retragerea în Moldova, misiunea a fost completată cu un mare număr de ofițeri și tehnicieni din toate armele și specialitățile: 277 de ofițeri, 37 piloți și observatori, 88 medici, farmaciști și veterinari, patru ofițeri de marină și opt ofițeri de intendanță. Un număr de 1150 grade inferioare și soldați, printre care numeroși specialiști, completau misiunea. Conducătorul ei, generalul Berthelot; printre colaboratorii care-l secundau trebuie citat în prima linie colonelul Pétin, șeful de Stat-Major al misiunii, precum și inspectorul artileriei generalul Vouillemain și ajutorul său, colonelul Marie Laffont. Generalul Joffre, încredințînd membrilor misiunii franceze rolul său important și delicat, le-a recomandat că „înainte de toate, trebuie să cîștigați încrederea în inimile românilor” (Pétin). Misiunea și-a înțeles acest rol și l-a îndeplinit cu pricepere.

În noua organizare a comandamentului, generalul Berthelot era atașat pe lingă Marele Cartier General român în calitate de consilier al Comandamentului de Căpetenie. Ofițerii francezi, aleși dintre cei mai de seamă ai

* Moralul înălțat al trupelor române din această perioadă a fost constatat și înregistrat de un martor nepărtinitor, generalul Monkevitz, șeful Statului-Major al Armatei a IV-a ruse de pe frontul român. Descriind situația tristă a armatelor ruse, el se raportează apoi la cele române: „În schimb, printre regimentele române, care se pregăteau pentru atac în același timp cu ale noastre, lucrurile mergeau cu totul altfel. Un măreț elan războinic însuflețea armata reinviată și consolidată; ofițeri și soldați așteptau cu nerăbdare bătălia, spre a se răzbuna de eșecurile neîntrerupte din 1916 și spre a liber teritoriul cîștigat”.

armatei franceze, au fost repartizați pe lângă toate comandamentele, ca sfetnici și instructori : pe lângă Marele Cartier, corpuri de armată, divizii, regimente de infanterie și de artilerie grea ; mai puțini pe lângă artileria de câmp. Ei erau creierul și inima tuturor școlilor pentru toate specialitățile, din toate centrele de instrucție, cei mai prețioși și devotați consilieri în toate chestiunile de organizare, instrucție, operații, aducând experiența a doi ani și jumătate de lupte, încrederea în superioritatea de rasă, siguranța în biruința finală. Blinzi și prietenoși cu soldații, ei și-au câștigat imediat stima și iubirea oamenilor.

Alianța noastră cu Franța și-a căpătat astfel o formă materială. Țara „domnului ofițer francez” nu putea fi decât țara mindră dar prietenoasă, puternică și generoasă, neobosită la muncă și sacrificiu, dar cea din urmă la revendicarea recompenselor și a onorurilor, cum era și domnul ofițer francez atașat pe lângă fiecare regiment.

Generalul Berthelot, șeful misiunii, întrunea în persoana sa toate calitățile spiritului francez. Înlăcărat în sentimente, metodic în acțiune, a fost neprețuitul prieten de zile rele, ca și de zile bune. Participarea lui în refacerea armatei române, stăutul lui înțelept, competent și dezinteresat, marea iubire ce ne-a arătat în toate împrejurările, l-au așezat în galeria iluștrilor binefăcători ai neamului. Armata și națiunea l-au răsplătit printr-o popularitate dintre cele mai duicase. În cele mai îndepărtate colțuri ale Moldovei, în țefacerii, în cele mai ascunse cule ale frontului, era un freamăt de bucurie cînd, pe drumul desfîndat, se oprea automobilul din care cobora bunul general, cu înfățișarea de uriaș, cu privirea prietenoasă și cu vorba înțeleaptă și blindă. „Taica Bertălau” era personajul legendar al reînvierii armatei. Țara l-a proclamat cetățean de onoare al ei, armata i-a dăruit o sabie de onoare, Camerele i-au votat un loc de împămîntenire și o casă pe teritoriul român dezrobît. Dar pe lângă aceste semne materiale ale recunoștinței unui popor, va rămîne suvenirul ce nu se va șterge niciodată din inima noastră și care confundă în persoana generalului Berthelot și a membrilor misiunii franceze, contribuția pe care Franța generoasă a adus-o la renașterea armatei și a încrederii noastre în victorie.

Doctorul Clunet

Alături de medici români, personalul medical al misiunii franceze a dat un concurs priceput și devotat în spitale pentru combaterea epidemiilor. Printre medicii francezi, care au căzut victime ale devotamentului lor, a fost și doctorul Clunet. A spune că a fost un erou, e prea puțin : cuvîntul s-a banalizat. A fost o figură mareață, de epopee, spre gloria Franței, unde s-a născut, și a României, pentru care a murit. Fiu al unuia din marii avocați ai Franței, el și-a făcut repede o carieră strălucită în știința franceză. E licențiat în drept, licențiat în litere, doctor în medicină, membru al Institutului Pasteur, profesor al Facultății de Medicină din Nancy. O admirabilă împerechere a savantului cu patriotul, pentru care ideea sacrificiului era ceva natural și indispensabil. „Nu se poate spune, zicea el, că ți-ai îndeplinit întreaga datorie către patrie, decât atunci cînd i-ai dat viața”. Pretutindeni unde e nevoie de un devotament, pentru a salva existențele și a întări sufletele, în locurile cele mai expuse, Clunet aleargă. Pe frontul din Champagne, la Dardanele, în Corfu bîntuit de tifos și dizenterie, el caută suferința și durerea, le îmblînzește și le înfrînge. Cînd epidemia de tifos exantematic începe să pustiască Moldova martiră, Clunet își reclamă locul

rezultatele ei au fost foarte îmbucurătoare. De la 3 iunie la 14 noiembrie 1917, cit a durat perioada activă de recrutare și instrucție, au fost trimise în Moldova 11 batalioane, cu un efectiv total de 374 ofițeri și 8 261 soldați, afară de cei 22 ofițeri și 1 460 soldați, rămași în Rusia, spre a face serviciul de pază la depozitele militare ale armatei române. Alți vreo 2 000 soldați angajați au rămas în Rusia, deoarece evenimentele nu le-au mai permis trecerea; ei s-au strecurat, încetul cu încetul, individual sau în mici cete, spre Chișinău și Iași. Astfel, prizonierii români din Rusia au dat un procent de 8,43% voluntari, pe cînd cehii, cu toată organizația și mijloacele lor supericare, au dat numai 8%, iar iugoslavii 7,5%. La 13/26 aprilie, legionarii au adresat guvernului rus, Sfatului Muncitorilor și Soldaților din Petrograd, precum și tuturor țărilor aliate și neutrale, un manifest, prin care ardelenii și bucovinenii își exprimau încrederea în democrația creată de revoluția rusească și cereau încorporarea la România. La 6 iunie, cele două dintii batalioane de voluntari, perfect echipate și instruite, au plecat din Kiev spre Iași. În trecerea lor prin Chișinău au fost salutați cu căldură de români. Entuziastul Murafa le-a dăruit un steag tricolor, pe care era scris: „Libertate sau moarte!”, cu destinația a fi înfipt pe turnul cetății din Alba Iulia. Sosirea trenului, care aducea (130) de ofițeri și (1 500) de soldați, a stîrnit în Iași un entuziasm indescriptibil. În piața gării Iași, ei au fost primiți de un regiment de vînători români, așezat în careu. Generalul Frezan le-a urat bună-venire și a sărutat pe cel mai vechi dintre ofițeri, pentru toți, iar în urmă noii veniți s-au înfrățit cu soldații români. Pe platoul Șorogari, regele a primit jurămîntul de credință și i-a salutat ca pe cei dintii soli ai unirii neamului: „Pe voi, regele, căruia i-ați jurat credință, vă privește cu dragoste și cu încredere, căci în sosirea voastră salută cheazășia cea mai puternică că visul atîtor veacuri se va împlini, că dorul unui neam, în sfîrșit, se va stinge”.

În Piața Unirii, în jurul statuii lui Vodă Cuza, în locul unde se sărbătorise cu mai mult de o jumătate de veac înainte cea dintii unire a celor două principate române, s-a serbat, în mijlocul unei bucurii delirante, cea dintii manifestare a întregirii complete a neamului, temelia României Mari. Au ținut cuvîntări înflăcărâte Brătianu, Iorga, Goga, Nistor și s-a încins în jurul statuii hora simbolică a Unirii, în care s-au prins miniștri, deputați, senatori, soldați și țărani. La sfîrșitul lunii iunie, refacerea militară și sufletească a României era sfîrșită. Armata română, renăscută ca pasărea Phoenix din propria ei cenușă, era nerăbdătoare să reînceapă lupta, de astă dată în împrejurări mult mai bune decît cele care o duseseră la dezastrul din 1916. Poporul întreg aștepta, plin de încredere, ceasul cel mare.

NOTE

[1] În istoria marelui război, prin situații asemănătoare au trecut și armatele altor țări. În cursul campaniei din 1914, armata belgiană a fost silită, cu pierderi umane grele, să cedeze trupelor invadatoare germane aproape întreg teritoriul național, ea continuîndu-și lupta mai ales pe teritoriul francez; în 1915, armata sîrbă a trăit tragedia evacuării totale a pămîntului patriei și și-a continuat lupta mai cu seamă pe Frontul de la Salonic, după o perioadă de refacere în insula Corfu, la adăpostul escadrelor aliate; armata Rusiei țariste, suferind pierderi umane și materiale enorme, a fost constrînsă în campania din 1915 să părăsească cea mai mare parte din teritoriile poloneze, linia frontului stabilizîndu-se temporar mult spre răsărit, la frontiera română, pe Nistru, Pripet etc.

Bilanțul bătăliei de la Mărăști

Armata a II-a română reportase o biruință strălucită. Frontul dușman fusese sfărâmat pe o lungime de 30 km și învins pe o adâncime

de 20; (30) de localități fuseseră recucerite de români.

Armata generalului Geroch era dezorganizată și slăbită ca putere de luptă pentru cîtăva vreme. În nouă zile de luptă, Armata a II-a română îi luase un număr de 23 ofițeri și 2 746 soldați prizonieri *, iar dealurile și văile Vrancei erau semănate cu alte cîteva mii de morți. Ea a mai capturat 40 de tunuri, 30 de mortiere de tranșee, 22 de mitraliere și un imens material de război de tot felul. Adăugindu-se miile de răniți, cum și prizonierii și materialul de război luat de ruși în sectorul vecin, se poate aprecia gravitatea înfrîngerii armatei austro-germane.

Cu toată strălucirea biruinței, consecințele ei strategice n-au putut fi la aceeași înălțime. Făcînd parte din imensul front rusesc, armata română a fost influențată, stînjinită și anihilată în acțiunea sa de desfășurare nenorocită a evenimentelor de pe acest front. La 24 iulie, în ziua glorioasă a asaltului Mărăștilor, se producea retragerea rușinoasă a armatei rusești de la Tarnopol, iar în timp ce avîntul eroic al trupelor noastre rupea ultimele stăvîliri ale Munților Vrancei și ne deschidea perspectiva trecerii peste frontiera ungară, pe Frontul de nord, austro-germanii intrau în Cernăuți și amenințau frontiera Moldovei de Sus.

Ofensiva noastră de la Mărăști, oprită în plină desfășurare victorioasă, n-a putut fi exploatată din punct de vedere strategic, nici în legătura cu ofensiva de pe Siret — oprită ea însăși, chiar mai înainte de a se fi pus în mișcare — nici cu ofensiva rusă pornită pe frontul galițian, sfîrșită în mijlocul celui mai complet dezastru.

O nouă situație, de o gravitate excepțională începea să se deseneze la hotarele țării noastre. Față cu această amenințare, trebuia renunțat la orice veleitate de atac asupra dușmanului, care ne-ar fi împrăștiat și îpuținat forțele. Toate puterile disponibile trebuiau acum păstrate, organizate și grupate în vederea apărării peticului de țară ce ne rămăsese, împotriva căruia, era evident că dușmanul, profitînd de slăbiciunea rușilor, se pregătea a da asaltul decisiv. Ideea ofensivei trebuia deci părăsită. Misiunea armatei noastre, din ofensivă, devenea defensivă.

Bătălia de la Mărăști, așezată la o cotitură fatală a desfășurării războiului nostru, rămîne însă un episod strălucit al acestui război, o probă vorbitoare de capacitatea șefilor, de calitățile de bravură și energie ale soldatului român, un exemplu elocvent pentru putința lui de adaptare și perfecționare. După dezastrul campaniei din 1916, după laborioasa operă de prefacere din primăvara anului 1917, ea este dovada vitalității și energiei nestîrnse a poporului nostru ** [4].

* Divizia 1 a capturat 1 217 prizonieri; Divizia a 8-a, 1 115; Divizia a 6-a 247, iar Divizia a 8-a, 190 prizonieri. Afară de aceasta, rușii au capturat și ei 434 prizonieri, ceea ce ridică totalul pierderilor austro-germanilor în bătălia de la Mărăști la 3 203 prizonieri.

** Totalul pierderilor noastre în bătălia de la Mărăști (22 iulie — 1 august) este :

		Morți	Răniți	Dispăruți	Total
Divizia 1	Ofițeri	6	20	—	26
	Soldați	188	644	54	886
Divizia a 3-a	Ofițeri	20	37	—	57
	Soldați	500	1 139	134	1 773
Divizia a 4-a	Ofițeri	6	11	—	17
	Soldați	647	806	45	1 498
Divizia a 8-a	Ofițeri	5	5	—	10
	Soldați	94	390	134	618

putea supune cu inimă ușoară acestui ordin. Mai cu seamă cînd acel comandant se numea generalul Eremia Grigorescu. Generalul era o figură mare și interesantă a războiului nostru. Era întruparea tipului clasic al soldatului de rasă, mindru ca un mușchetar, viteaz ca un cavaler medieval. Pe lângă aceea, o solidă educație militară și tehnică, un ochi sigur și o energie de fier. Optimismul său robust își găsea expresia în formule romantice, ce deveneau populare, impresionau corpul ofiteresc și masele soldătimii și le ridica moralul. Deviza lui „pe aici nu se trece!” devenise celebră: cu faima ei trecuse generalul de pe frontul Oituzului pe acela al Mărășeștilor. Domina cele mai grele situații printr-o netulburată încredere în sine și în puterea împrejurărilor. Odată, un obuz de mare calibru făcu explozie în imediata sa apropiere, înspăimîntînd pe ofițerii din jurul său. Generalul îi liniști cu cuvintele: „N-aveți nici o teamă cînd sînteți lângă mine; nu s-a turnat obuzul care să ucidă pe generalul Grigorescu!”. Comandantul român primi cu indignare ordinul comandantului rus. Dispoziția era inexecutabilă: o retragere în timpul zilei, în plină luptă cu dușmanul, putea să provoace un dezastru. Ea mai însemna însă abandonarea fără luptă a unui teren de 3—6 km lățime și mai ales părăsirea satului Mărășești care, după șase zile de cea mai eroică luptă, devenise însuși simbolul vitejiei românești și al apărării pline de jertfe a pămîntului patriei. Grigorescu răspunse lui Ragoza că socotește ordinul de retragere ca dat prin inadvertență și-l roagă să mențină trupele ruse la aripa dreaptă a românilor, cel puțin pînă la căderea nopții. O conversație agitată prin aparatul Hugues se leagă între Grigorescu și Marele Cartier General. Grigorescu arată că retragerea ar fi un dezastru și trebuie împiedicată. Oprirea dezvoltării succesului inamic pe frontul Corpului VIII rus nu se poate face prin retragere, ci prin manevră. Germanii sînt și ei obosiți și puterea lor de atac și de rezistență nu e superioară trupelor noastre. Prezan și Șcerbacev împărtășesc părerile lui Grigorescu. Hotărîrile lor sînt rezultatul acestei convingeri: dacă generalul rus nu mai contează pe puterea de rezistență a trupelor sale, atunci trupele române vor lua asupra lor și o parte din sectorul rus, întinzîndu-se cu Divizia a 13-a și cu Divizia a 10-a pînă la cota 334, la nord de Panciu. În același timp, Divizia a 14-a va trebui să treacă Siretul pe partea dreaptă, în spațiile Diviziei a 5-a. Aceste mișcări vor trebui să se îndeplinească în cursul nopții de 13—14 august.

Ordinul de retragere este anulat, iar linia frontului român, împreună cu satul Mărășești, păstrată. În aceeași zi, în urma cererii lui Prezan, Șcerbacev ridică lui Ragoza comanda armatelor ruso-române de la Mărășești și o încredințează generalului Grigorescu.

Cu intrarea în luptă a diviziilor 13, 10 și 14, cel mai mare și mai important sector al cîmpului de luptă de la Mărășești e luat pe seama armatei române. Rușii nu mai păstrează decît cele trei divizii ale Corpului VIII. Comandantul forțelor ruso-române este acum generalul Grigorescu. România putea să respire ușurată; apărarea pămîntului strămoșesc încăpuse pe mîin sigure.

Ziua a noua, 14 august. Lupta de la Chicera

Mackensen continuă ofensiva începută cu Corpul XVIII, la aripa sa stîngă, împotriva rușilor. Succesele celor din urmă două zile îl făcuseră stăpîn pe văile Putnei și Șușiței. În ziua de 14 august, ofensiva va continua spre nord, pentru a cuceri și dealurile dintre Șușița și valea Zăbrăuțului și apoi va coborî în valea acestui rîu, pe linia Fitionești — Movița — Diocheți. Cucerirea acestei linii noi și întinderea liniei ocupate pe valea

linia întâi a Diviziei a 13-a, afară de aripa dreaptă a Regimentului 47, e în mîna germanilor. Restul bravilor apărători se retrage spre linia a doua.

Dușmanul a obținut un succes important, care trebuie exploatat. Valuri puternice se revarsă acum prin larga spărtură făcută în frontul român. Ele se îndreaptă către nord-est, spre cota 100, obiectivul principal de atins. Este cota dominantă a regiunii, care asigură stăpînirea ultimei terase spre Siret. Dacă germanii ocupă cota, ei cad în spatele trupei române ce luptă pe dreapta Siretului: diviziile 14, 9 și restul Diviziei a 13-a. Aceasta ar însemna sfîrșitul bătăliei de la Mărășești prin catastrofa armatei române; jumătate din armata de la Mărășești ar fi aruncată în Siret sau capturată! Amîndoi adversarii își dau seama că acesta e momentul culminant al mării tragedii. O luptă sălbatică, pe viață și pe moarte, se dădea pentru stăpînirea cotei 100, pe care e stabilită a doua linie de apărare română. Din nenorocire, această a doua linie nu e o poziție complet organizată. Sînt numai crîmpeie de tranșee. Pieptul oșteanului trebuie să umple lipsurile. Comandantul diviziei, generalul Ion Popescu, a înțeles gravitatea situației. Criza trebuie biruită cu orice preț. Și, în timp ce rezervele de regimente și de brigăzi au intrat în luptă, comandantul dă ordin întregii rezerve a diviziei, de la Răteșu lui Haret, să alerge la locul primejdiei. Ajunge-va ea la timp și fi-va în stare să oprească puhoiul? Soarta bătăliei și a țării se jucau în acel loc și ceas.

Mitralierele căpitanului Ignat

O puternică coloană dușmană iese din pădurea Răzoare și se îndreaptă către cota 100. Rezerva Batalionului 1/51, cu o com-

panie de mitraliere, îi iese în cale. Zadarnică împotrivire. Copleșit de numărul mare al atacatorilor, contraatacul român e zdrobit. Toți ofițerii cad, în frunte cu comandantul.

Dar compania de mitraliere a batalionului e aci. Căpitanul Ignat Grigore își așezase mitralierele într-o tranșee, adunase în jurul său slărimăturile batalionului și organizase rezistența. Căpitanul Ignat primise ordinul să tie pe loc înaintarea dușmanului „cu orice preț”. El a înțeles care e singurul preț cu care se poate plăti oprirea inamicului și nu i s-a părut prea mare.

Mitralierele încep să țâcăne, iar dușmanul e pironit în fața tranșeei. Artileria germană reperează tranșeea și aruncă ploaie de șrapnele peste compania de mitraliere; ea stă neclintită și țâcăniturile precipitate parcă numără viețile pe care le răpune și tot nu prididește. De două ori dușmanul amenință cu împresurarea; de două ori și compania își schimbă așezarea și secerișul nu conținește. Rîndurile apărătorilor scad văzînd cu ochii; cadavrele dușmanilor și camarazilor îngreunează mînuirea mașinilor. Din cînd în cînd, încă o mitralieră amuțește, încă un servant cade fulgerat. Acum n-a mai rămas nici un soldat care să poată înlocui pe cei căzuți. Căpitanul Ignat dă un ordin scurt: — „Ofițerii și gradații la piese!” Și el însuși se așază la piesa nr. 1. Sub mina dibace a maestrului, glasul mitralierei izbucnește mai minios decît oricînd. Și minutul fatal sosește. Puhoiul dușman a trecut peste mormanul de cadavre semănate în fața companiei eroice și s-a năpustit furios în linia ei de fier și foc. Cei din urmă servanți, rămași în viață, sînt țintuiți cu baionetele pe mitralierele lor. La postul său, căpitanul Ignat, străpuns de zeci de baionete cade, îmbrățișînd țeava înroșită a mitralierei pe care o servise pînă în cea din urmă clipă.

A doua zi, sanitarii au găsit pe cîmpul de luptă o tranșee acoperită cu două rînduri de cadavre de dușman. Dedesubt, printre mormane de benzi și de tuburi arse, opt mitraliere, îngropate sub dărîmăturile tranșeei. Era com-

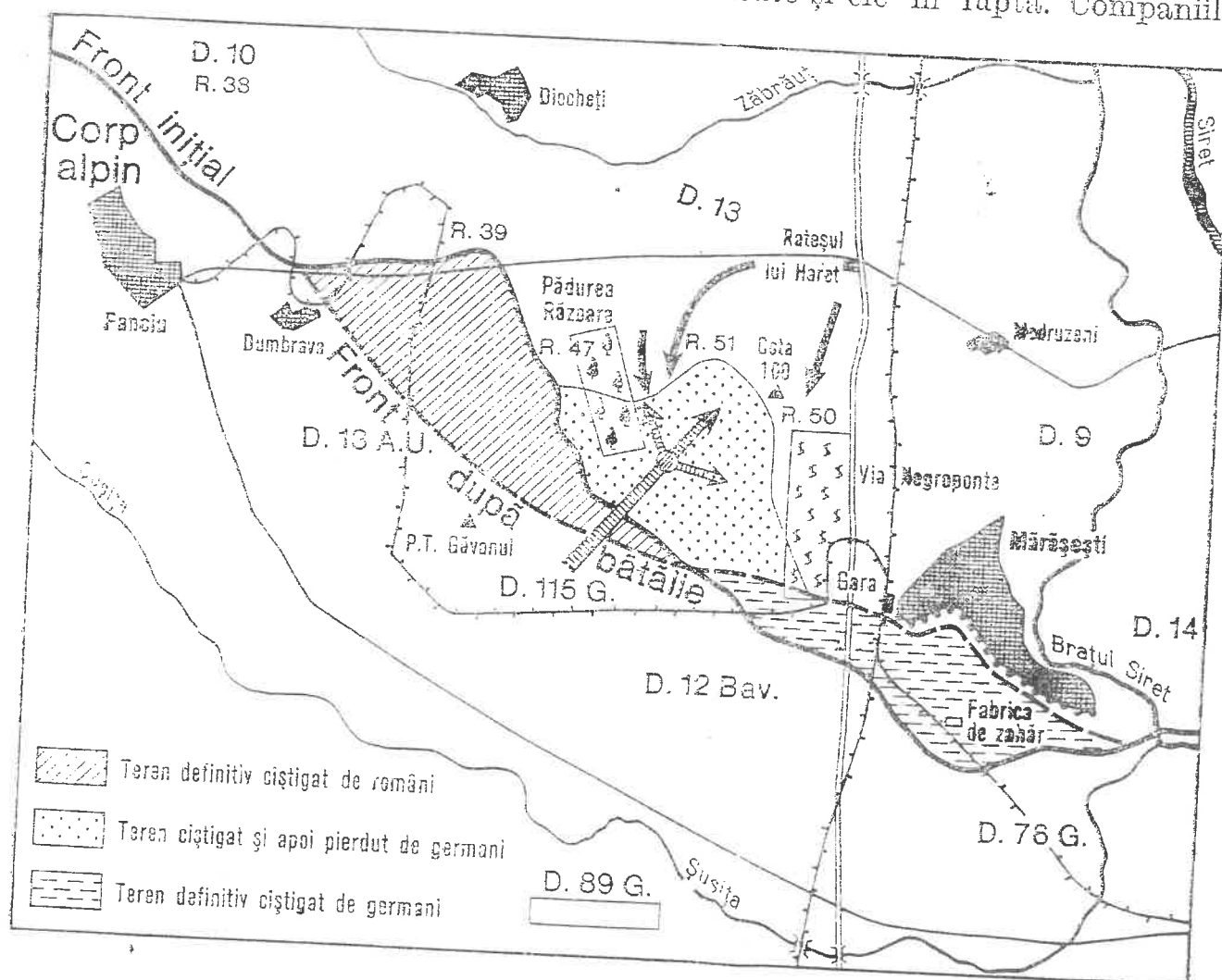

pania de mitraliere a batalionului întâi. Căpitanul Ignat și toți servanții pieselor erau la postul de datorie, cu mâinile încleștate pe trăgaci și cu capetele plecate peste țeava piesei lor. Pe fata de ceară a sefului, moartea fixase pentru veșnicie zîmbetul de satisfacție al omului care izbutise să-și împlinească consemnul. Jertfa nu fusese de prisos. Un ceas de întârziere a înaintării dușmanului însemnase câțiva kilometri de apropiere a rezervelor diviziei, care soseau în pas alergător la locul primejdiei.

La cota 100

Acum, germanii sînt aproape de cota 100. Ei se opresc un moment și încep degrabă lucrările pentru organizarea unei poziții de rezistență. Numeroase mitraliere sînt aduse pe poziție. Comandanții români trimit în foc, una cîte una, toate rezervele sectorului. Rezervele de batalioane au fost distruse. Rezervele regimentare le iau locul. Compania a 9-a, rezerva Regimentului 51, atacă violent de front și de flanc pe dușmani și-i surprinde în mijlocul pregătirilor lor. Germanii își pierd cumpătul și dau înapoi. Românii izbesc cu furie și urmăresc cu curaj nebun; un sergent, Iliescu Ignat, cu secția pe care o comandă, capturează patru mitraliere și face prizonieri pe toți servanții, împreună cu ofițerul comandant.

Dinspre pădurea Răzoare începe însă să sosească grosul trupelor inamice. Rezervele de brigadă române sînt aruncate și ele în luptă. Companiile

Bătălia de la Răzoare

celului, în căutarea constantă a punctelor de mai mică rezistență, reprezentate prin sectoarele rusești. Pe de altă parte românii, concentrați pe malul de răsărit al Siretului, își treceau trupele pe malul drept al riului, pe măsură ce rușii, rezistând slab, părăseau pozițiile și lăsau spărturi în linia frontului. În acest joc de întrecere, românii au reușit. Toate spărturile au fost umplute la timp și năcăieri aripile descoperite n-au fost întoarse. Vigilența șefilor, măsurile lor judicioase, au fost bine secundate de comandanții în subordine, iar executarea mișcărilor, energia și vitejia trupelor au fost vrednice de cea mai frumoasă reputație a soldatului român.

Treptat cu întinderea zonei de luptă spre vest, au fost angajate și de o parte și de alta toate rezervele disponibile. Pe lângă diviziile 34, 13 și 103, care erau pe front în ziua de 6 august, rușii au mai băgat în luptă, rind pe rind, diviziile 71, 14, 15 și Divizia de cavalerie Zamurskaia. Diviziile ruse au fost însă repede retrase din luptă și înlocuite de trupe românești, începând de la est spre vest, și anume de diviziile 5, 9, 13, 10 și Detașamentul Alexiu din Armata a II-a, cea dintâi fiind înlocuită, la rîndul ei, de Divizia a 14-a, la 15 august. În cea din urmă zi a bătăliei, frontul Mărășeștilor era ocupat de diviziile române 14, 9, 13, 10 și diviziile 15 și 103 ruse, socotite de la est la vest. În aceeași zi, frontul german era constituit din diviziile 126, 76, 12 bavareză, 115, 13 austro-ungară, Corpul alpin, Divizia a 62-a austro-ungară și Grupul Gallwitz, de tăria a una și jumătate divizie. Acestea, fără a socoti, și de o parte și de cealaltă, trupele înșirate de-a lungul Siretului; o divizie și jumătate de cavalerie, de partea românilor și două divizii de infanterie, de partea germanilor.

Pierderile românilor în bătălia de la Mărășești au fost de 450 de ofițeri și 21 000 de soldați, morți, răniți și dispăruți. Nu se cunosc pierderile rusilor, iar germanii au tănuțit imensele lor pierderi. Posedăm un singur raport al lui von Eben către Mackensen cu data de 18 august, în care comandantul Armatei a IX-a arată că în unele divizii, efectivele batalioanelor au scăzut la mai puțin de jumătate.

Bătălia de la Mărășești a avut în publicistica țărilor Antantei răsunetul meritat. Presa aliată, camenii politici și militarii au prețuit după cuviință, minunea săvîrșită în România, renașterea armatei ca "pasărea Phoenix din cenușa ei și au înțeles rolul ce va avea această armată nouă, stîlp de granit în zidul putred al frontului din Orient. Presa dușmană, care consacră bătăliei, la începutul ei, coloane întregi de descriere detaliată a „planului genial” al comandamentului austro-german și „loviturile de ciocan” ale lui Mackensen, deveni deodată foarte discretă pentru a cădea, la urmă, într-un mutism complet. Publicistica germană, așa de bogată asupra campaniei din 1916, a aruncat un vâl opac asupra bătăliei de la Mărășești. Cîteva rînduri, strecurate cu o afec-tată indiferență, ca asupra unui episod oarecare, e tot ce se găsește în memo-riile marilor șefi*, despre ceea ce trebuia să fie marea „bătălie de străpungere de pe Putna și Șușița”. Generalul von Morgen, comandantul Corpului I de rezer-vă german, face în memoriile sale ¹⁸¹ aprecieri mai detaliate. În privința luptelor propriu-zise, Morgen scrie: „Rezistența dușmanului, în special a românilor, a fost neobișnuit de dîră și s-a manifestat prin 61 contraatacuri (pe frontul Corpului I, *n.a.*) în decursul celor 14 zile de luptă. Ele au condus mai ales la lupta cu baio-neta. Acestea au pricinuit (germanilor, *n.a.*) pierderi considerabile, pe cînd atacu-

* Hindenburg scrie doar: „O încercare făcută de noi, mai tîrziu, de a sfîrșina armata română din Moldova, printr-un atac la Focșani, n-a reușit”¹⁸².

ÎNCHEIERE

Sacrificiul de sînge al României

Sacrificiul de sînge al vechiului Regat al României în războiul pentru unitatea neamului se exprimă prin cifrele ce urmează*.

Pierderile în morți ale armatei române în campania 1916—1919 au fost: 1 913 ofițeri și 95 454 soldați, nominal identificați, morți pe front, ori în infirmeriile, spitalele etc. din țară, din cauza rănilor sau bolilor.

248 de ofițeri și 51 177 soldați, morți în țară — pe front sau aiurea — în împrejurări necunoscute sau de așa natură încît nu au putut fi înregistrați îndată după moarte sau nominal identificați în urmă.

* Datele relative la pierderile armatei ne-au fost comunicate de Secția Statisticii din Ministerul de Război. Cele relative la invalizi, văduve și orfani de către oficiul I.O.V. din Ministerul Ocrotirilor Sociale. Numărul victimelor de sînge ale populației civile este extras din Raportul Oficial prezentat Conferinței Păcii de delegația noastră¹⁶. Datele relative la victimele secerate de epidemii în populația civilă sînt luate din tabelele Direcției generale a Serviciului Sanitar. În anul 1919, din necesitatea de a face o evaluare expeditivă a pierderilor României și din imposibilitatea de a aduna și controla riguros datele statistice, s-a recurs la metoda comparării cifrei mortalității anilor de război cu aceea a mortalității medii din anii normali. S-a găsit, cu această metodă, cifra aproximativă de 800 000, care ar reprezenta pierderea de vieți provocată de război. În interesul adevărului, cifra aceasta trebuie înlocuită cu cea pe care o dăm mai sus și care se apropie mult mai mult de realitate. Societatea „Mormintele Eroilor”, lucrînd la adunarea și clasarea morților din război, a căror morminte se găsesc presărate pe teritoriul român, a ajuns la următoarele cifre: morți identificați ca nume și naționalitate 72 386, dintre care români 51 255; apoi germani 8 407, austro-ungari 7 037, ruși 2 891, sirbi 1 297 etc. Morți neidentificați 312 690, dintre care români 93 963, germani 13 470, austro-ungari 2 613, ruși 16 780, sirbi 2 216, bulgari 2 025, turci 1 363, ș.a. Restul de 179 998 sînt dați ca necunoscuți. În această cifră intră desigur și străini, și populație civilă, îngropați în gropi comune cu militarii în timpul retragerii și al epidemiilor și un procent important de prizonieri români morți în lagărele și lazaretele din țară, înainte de a fi fost transportați în țările inamicului. Aceasta rezultă și din marea diferență a cifrei morților în prizonierat, înregistrată la Ministerul de Război, care e de 70 504, și numărul mormintelor de prizonieri aflați pe teritoriile altor țări, care e de 18 846.

E interesant a face o comparație cu pierderile în morți ale armatelor statelor aliate pentru care există date oficiale, controlate²⁸⁴:

Franta	1 364 000.	adică	2,3 %	din populația țării
Marea Britanie	764 000	"	1,25 %	" "
Italia	496 000	"	1,24 %	" "
Statele Unite ..	115 000	"	0,12 %	" "
Belgia	40 000	"	0,69 %	" "
<u>România .....</u>	<u>220 000</u>	"	<u>3,0 %</u>	" "

Proporția pierderilor României rămîne deci una dintre cele mai ridicate printre țările luptătoare.

Pentru Germania, statistica oficială²⁸⁹ dă cifra morților: 1 808 545, adică 2,79 % din populația țării, dintre care 52 006 ofițeri.